

תוספת שביעית

עיונים ויסודות בענייני שמיטה
פרשת שלח | סיון תשפ"א

גליון
9

השמיטה והגוי | השפעת הגוי על מצוות השמיטה

בקיצור נמרץ מנסה הטור שלפניכם להציג את ההשפעה שיש לנכרי על קיום מצוות השמיטה להיתר ולאיסור | פולמוס יבול נכרי שמורגש עד ימינו על קצה המזלג. | שביעית פ"ד מ"ג

ירושה ושיבה | רעיון

פרשתנו מציינת את הכניסה הרשמית הראשונה, בה נציגים מעם ישראל נכנסו לתחומי הארץ. לגבולות הארץ יש חלק מכריע בהגדרת החובה של מצוות התלויות בארץ. יסוד זה מופיע במשנה בקידושין (לו.) ונוסף עליו אריכות בגמרא. בתוך כך מתבאר, שבכל מצוה שכתוב בא לשון 'ביאה', הרי לנו שהיא נהגת רק משעה שבני ישראל נכנסים לארץ. אמנם עדיין יש להבין האם הכניסה הפיזית לארץ היא זו שגורמת למצוה, או שמא קדושת הארץ קובעת, והיא קיימת רק כאשר עם ישראל כובשים את שטחיה.

הנה הגמרא בכתובות (כה.) מסתפקת, האם כניסת המרגלים לארץ ישראל חייבה את ישראל במצוות חלה, מכיון שמשעה זו נחשב שנכנסו לארץ. אמנם הגמרא מיישבת, שרק בכניסת כל השבטים, נתחייבו בני ישראל במצוה זו. והנה במושכל ראשון נראה, שמצוות אלו תלויות בקדושת הארץ. ניקח לדוגמה את מצוות השמיטה, שהיא תלויה בקדושת הארץ, וכך גם בתרומות ובמעשרות, שכולם תוצאה של קדושת הארץ. וכאן מתבאר שקדושת הארץ תלויה בקיום הרוב של עם ישראל בתוך הארץ. ולכן גם פסק הרמב"ם (שמו"י י, ח) "משגלה שבת ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות".

אמנם הגר"ש אלישיב זצ"ל ייסד, שלא כל המצוות תלויות בקדושת הארץ. והוכיח זאת מכך שהגמרא סברה שכניסת המרגלים תחייב בחלה למרות שהארץ נקדשה רק 14 שנים לאחר מכן. הרי לנו שאינה תלויה בקדושה, אלא בעצם הכניסה לארץ, אלא שצריך כניסת רבים, ואילו כניסת המרגלים לא נחשבת כניסה.

כניסת עם ישראל לארץ נתחלקה לשני שלבים, שכן הייתה את שלב הכניסה, לאחר מכן את שלב הירושה, ורק לבסוף הישיבה. וראוי להביא את דברי זקני זצ"ל, שראה לבאר את ענין ירושה ושיבה בדרך נפלאה. כי הנה בני ישראל ירשו את הארץ מידי הגויים. והתורה

להשתדל בכל אופן למנוע מהגוי לעשות עבודה באדמת ארץ ישראל. שכן כלפי היהודי יש מצוה שהארץ תשבות. אמנם כבר כתבה המשנה בשביעית (ד, ג): "מחזיקין ידי עובדי כוכבים בשביעית". פירוש הדברים, שלא זו בלבד שליהודי אין חובה למנוע עבודה מהגוי, יותר מכך, מותר לו לעודד אותו ולומר לו מילות חיזוק, ובסמוך נביא את פירוש המשנה בצורה יותר מפורטת.

גוי בהפקעת קדושת הארץ

ובאמת יש להתבונן, מדוע לגוי יש יכולת לבטל את חובת ההשבתה, בעוד שרצון התורה להשבת את האדמה. אמנם כבר למדונו חז"ל (קידושין לו.) ששביעית הינה מצוה התלויה בארץ. ומשמעות מצוה כזו הינה, שאינה נהגת בחו"ל, וגם בארץ ישראל לא נהגת רק בשעה שרוב יושביה עליה. (רמב"ם שמו"י י, ח) ונמצא שחובת השביעית חלה מן התורה כאשר מתקיימים שני תנאים. א. שהאדמה תהיה בבעלות יהודית ב. גם אם היא בבעלות יהודית צריך שארץ ישראל תכיל את רוב השבטים.

ואכן מצאנו במשנה בעדויות (ח, ו) שמצוות הארץ תלויות בקדושתה, והדגישו מפרשי המשנה כדוגמת התוס' יום טוב, שלמרות שה' נתן קדושה בארץ, דיני הארץ תלויים בכיבוש ובהחזקה של בני ישראל בגבולות הארץ. נמצא שכאשר גוי מחזיק באדמת ארץ ישראל, הוא פוטר אותה מחובת השבתה, אלא שעדיין לא נתברר אם מחמת שהגוי מפקיע את קדושתה, או שמא אין לו יכולת להפקיעה, ומכל מקום אינו מצווה לקיים את מצוות התורה.

הגמרא בגיטין (מז.) מביאה את הפסוק (ויקרא כה, כג), '...כי לי הארץ' יש הדורשים ממנו שקדושת הארץ לא ניתנת להפקעה על ידי נכרים, ומסביר החתם סופר: "ואותה קדושה להקב"ה היא כי לי הארץ וא"א להמירה ע"י מכירה לנכרי". אך יש חולקים הלומדים מפסוקים אחרים שהנכרי יכול להפקיע את הארץ מקדושתה.

בחידושי כתב הגר"ח מבריסק (שם ד"ה והנראה) את היסוד המפורסם, שבאמת לכל השיטות אין אפשרות להפקיע את קדושת הארץ, וכל המחלוקת נסובה על הפקעת תוצאת הדינים התלויים בה, ודבר זה נאמר רק בתוצרת כגון חובת תרומות ומעשרות, וכן שביעית. אך לכולא עלמא קדושת הארץ נותרת בעינה גם בבעלות הגוי. להלכה פסק הרמב"ם (תרומות א, י) שלגוי אין קנין להפקיע מקדושת הארץ.

קדושה ראשונה ושניה

במאמר הסמוך שנקרא 'ירושה ושיבה - רעיון' הבאנו את מקור המושג מצוה התלויה בארץ, אשר החלה לנהוג רק לאחר כיבוש הארץ. ולאור זאת שהקדושה תלויה בכיבוש, נחלקו תנאים אם הקדושה בימינו תלויה בכיבושו של שלמה המלך או שקדושת כיבושו הייתה רק לשעתו, והחזקתו של עזרא היא זו שקובעת לקדושת הארץ.

חבוא

יעיד כל לומד, שלמסכת שביעית יש חן מיוחד. לי אישית קשה להציב את האצבע על הנקודה, אבל ישנו קסם לא מוסבר העוטף את הלומד בכל נידוני המסכת. מבין החקירות המופלאות שבשביעית, אנו מוצאים את חקירת האחרונים (מנח"ח וחזו"א), אם מצות השבתת האדמה קיימת בגברא - כלומר, שהאדם מצווה להשבות את האדמה. או שמא היא נאמרה בחפצא - זאת אומרת, שעל הקרקע להיות מושבתת בכל אופן. בעבר (גליון מס' 4) עסקנו בנושא זה בהרחבה. אך הפעם נרצה להתמקד דווקא על חלק אחר בשאלה זו. את הדברים האלה כתבתי לנוכח העיסוק ההולך וגובר כל שנה, העוסק באכילת יבול נכרי. למי שלא מכיר, מדובר באחד הפולמוסים החריפים הקשורים בשנת השמיטה, כאשר במרכז נצבת השאלה, האם מותר לאכול פירות הגדלים בארץ ישראל באדמות בבעלות נכרית. בשורות הבאות נביא רקע מהיר לטורש הויכוח, ולמושגים הנדרשים להבנת הנידון.

גוי במצוות השמיטה

נפתח בשאלה יסודית. האם גוי חייב במצוות שמיטה?

בפרשת בהר כתוב: "דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתֶּם אֲלֵהֶם כִּי תֵבֵאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ" (כה, ב). הרי לנו במפורש, ש'מצוות' שמיטה נאמרה לבני ישראל. וכן פסק הרמב"ם (שמו"י ד, ט): "והעכו"ם אינן מצווין על השביעית".

אמנם גם אם נסכים שהגוי מצד עצמו מותר בעבודת הארץ, עדיין יש לדון האם היהודי צריך

מושג שביעית | קליטה

קליטה הינה השלב בו שרשי הזרע הטרי נאחזים ונקלטים באדמה. במשנה בשביעית נתבאר שאסור לעשות מלאכות בשביעית, ובכלל זה נתחדש שאסור לגרום 'קליטה' בשביעית, ולכן יש להקדים ולטווע את האילנות קודם לשביעית בכדי שייספיקו להקלט לפני שנת השמיטה (שביעית פ"ב מ"ב ראש השנה י:)

במידת זמן הקליטה נחלקו התנאים, יש הסוברים שהוא שלושים יום, ויש הסוברים שהוא ג' ימים, ויש הסוברים וכן נפסקה הלכה שקליטה הינה ארבע עשר יום מעת הנטיעה.

בענין קליטה בתוספת שביעית נאמרו שלושה שיטות בראשונים. דעת הר"ש שאסור לגרום קליטה בתוספת שביעית, ולכן יש להקדים ולטווע את האילן שיעור זמן שיקלט לפני ה'תוספת'. (רש"י ר"ה י: לעומת סובר הרבינו תם (תוס' שם טו:) שמוותר לגרום קליטה בתוספת שביעית. שיטת נוספת הובאה ברמב"ן ובריטב"א הסוברים שיעורב שביעית יש להקפיד לטווע מוקדם יותר מפני החשש שבעת שיעמרו שנות הערלה והעץ יותר באכילה ימנו האנשים את מנין שנות האילן ויבוא לחשוף את בעליו שנטע את האילן בשביעית.

לגרום קליטה בשביעית עצמה כגון בזמן הזה שאין תוספת שביעית נהגת, ונחלקו בכך האחרונים, יש הסוברים שכל איסור קליטה נאמר רק בתוך תוספת שביעית, אך קודם תוספת שביעית או ערב שביעית בזמן הזה מותר לטווע על גנת שיקלוט בשביעית (חזו"א כב, ה) אמנם יש הסוברים שאיסור הקליטה אוסר לגרום קליטה בין בשביעית ובין בתוספת שביעית. וגם בזמן הזה יש להקפיד שלא לטווע אילן שיקלט בשנה שביעית. (מנחת חינוך רח"צ)

המשך בעמוד הבא

הידעת?

למרות שסבר שיבול נכרי קדוש בקדושת שביעית הורה החזון איש לעשר את הפירות מספק

לקבלת הגליון במייל לשליחת חומרים להנצחות ותרומות office@tosefet7.com

להצלחת צבי הירש ליב בן שרה לאה לחוג הגון

מזהירה על כך בפרשת עקב (דברים ט, ה), שנוכח שארץ ישראל לא באה לנו בזכות מעשים טובים, אלא מחמת פחיתות הגויים אשר היו כאן בארץ. וכך כתוב: "לא בצדקתך ובישור לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה ה' אלוהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבתך לאברהם ליצחק וליעקב"

ואילו בפרשת קדושים התורה מזהירה את עם ישראל לקיים את המצוות, כי בלא זה יגלו מן הארץ. וכך לשון הפסוק: "וְשָׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֵי יְהוָה לְמַעַן יַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִקְיָא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לְשִׁבְתָּ בָּהּ" (ויקרא כ, כב)

וניתן להבחין שבפרשת עקב התורה מדברת על ירושת הארץ, שכן כתוב ה' אלוהיך מורישם מפניך, ואילו פרשת קדושים עוסקת בשיבת הארץ, משום שכתוב, 'אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה'. ובשינוי הלשון יש לדקדק, שהתורה באה לרמוז לנו, ששיבת הארץ תלויה בכך שעם ישראל יקיים את רצון ה', ובאופן שלא עושים רצונו, הארץ מקיאה אותם ח"ו. אך גם כאשר הארץ מקיאה אותם, אין זה לצמיתות, ואפילו שהם חוטאים הארץ עדיין עומדת להם ירושה, והרי היא שלהם, משום שרק הישיבה תלויה במעשים, אך הירושה הייתה מחמת פחיתות הגויים שהיו פה, וטעם זה עומד לנו לעולמי עד.

מה זה מידל?

פעולה מידל הינה מלאכה בה אדם מדלל צמחים הגודלים בצמידות, על ידי עקירת ירקות או אילנות הצפופים (מו"ק ד) מטרת הפעולה כדי ליפות את הגידולים הנותרים (רש"י שם ד"ה: שלופי) אמנם יש הסוברים שפעולה זו נועדה גם לספק עצים להבערה (רמב"ם שביעית ד, ד)

ישנם שני מיני דילול. הסרת האילן כולל השורשים נקרא בשם 'השרשה'. אך קציצת האילן עד גובה האדמה קרויה 'גמימה' (שביעית שם)

מותר לשרש עד שני אילנות, אך למעלה משניים אסור לשרש ומותר רק לגנום. (רמב"ם שמו"א א, יח) וגם בזה נחלקו הראשונים אם מותר רק באופן שמתכוין לקחת עצים להבערה, או שמותר גם באופן שעושה כן כדי להשביח את האילנות הנותרים, וכמובא בפתיחה.

איסור זה נאמר רק לאדם בתוך שדהו, אך אדם בשדה חבירו מותר אף לשרש, (שביעית ורמב"ם שם)

שביתת האדמה בגלות

בפרשת בחוקותי אומרת התורה: "כל ימי השמה תשבית את אשר לא שבתה בשבתתיכם בשבתכם עליה" (כו, לד) בפסוק זה מזהירה התורה לשמור את השמיטה, ובמידה ולא ישמרו יגלו מארצם, כדי שהארץ תשבית את השבתות אשר היו צריכים לקיים בה. והנה יש לשאול, והרי אם רצון התורה שהארץ תשבית מה תועלת תהיה שיבוא הכובש ויגלה את ישראל, הרי הגויים אשר ישבו בארץ ימשיכו לעבוד אותה. אלא זה כתוב בפסוק, שחובת ההשבתה נאמרה רק כלפי עם ישראל, ואילו נכרי מותר לכתחילה בעבודת הארץ בשנת השמיטה.

בגמרא יבמות (טז) ובעוד מקומות מבואר, שעזרא וכל העולים איתו מבבל לא החזיקו בכל השטחים שכבש שלמה המלך, וכוונתם הייתה לסייע לעניים בדרות הבאים, שיוכלו לאכול בשביעית מאותם חלקים שלא כיבשו. הרי לנו שהקדושה מכיבושו של עזרא משליכה גם על מצוות השמיטה בימינו. ואכן פסק הרמב"ם (תרומות א, ה) שקדושה שניה היא זו שקדשה לעתיד לבוא.

אמירה לגוי בשבת

מאחר וליהודי אסור לעשות עבודה בשביעית, יש לדון האם מותר לו לומר לנכרי במפורש או ברמז בתוך שנת השמיטה, וכן קודם כניסתה, לעשות עבורו מלאכה בשנת השמיטה. חשוב להדגיש שיש להבחין בין כמה אופנים אפשריים. יש מקרה שהקרקע של היהודי, והגוי עובד בשדהו. ויש אופן שהקרקע של הגוי, והגוי עובד בה. ויסוד השאלה האם דבר האסור ליהודי מותר באמירה לנכרי.

מקור איסור אמירה לנכרי מופיע בגמרא בשבת (קנ). שם מובא שאסור לומר לנכרי לעשות מלאכה בערב שבת, ובשבת. ובמקור האיסור יש הסוברים שהוא דאורייתא, (מכילתא בא ד"ה כל) והרבה חולקים וסוברים שהוא רק אסמכתא (רמב"ן שם יב, טז) וכן פסקו רוב הפוסקים. אמנם בטעם האיסור נאמרו כמה טעמים. יש הסוברים שהוא אסור מדין דיבור של חול (רש"י ע"ז טו. ד"ה כיון) ויש הסוברים שהוא גזירה שמא יבואו להקל בהלכות שבת (רמב"ם שבת ו, א) ויש הסוברים שהוא מחמת שיש שליחות לגוי לחומרא (הגה"מ שם, לבוש רעו, א) נמצא למעשה, שיש איסור לומר לגוי פעולה שאסורה על היהודי.

אמירה לגוי בשאר איסורי תורה

הגמרא (ב"מ צ). מסתפקת האם איסור אמירה לגוי נאמר רק בשבת או גם בשאר איסורים. הסוגיא שם עוסקת בכמה איסורים שונים כגון איסור חסימת פרה בדישתה וכדומה, אלא שהגמרא לא פושטת את הספק, ועל כן נחלקו הראשונים אם אמירה אסורה בשאר איסורים, (רא"ש ז, ו) או רק באיסורים שיש בהם סקילה. הלכה כתב הרמ"א (שלא, הלח, ו) בלשון זו: "אמירה לעובד כוכבים אסור בכל איסורין, כמו בשבת". ומבואר שאמירה לגוי אסורה בכל איסורי תורה. וכן פסק הפני יהושע בתשובה (אה"ע ח"ב מג) שאין לחוש לדעת היחיד, והלכה כרוב הראשונים.

אמירה לגוי בשביעית

הנה הגמרא (ב"מ צ). דנה ביהודי האומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה. הפרה של יהודי, והפעולה של גוי. ונחלקו ר"י ור"ת. אודות בעלות התבואה. רש"י (ד"ה חסום) פירש, שמדובר בתבואה של הנכרי. ולמרות שהתועלת תתקבל אצל הנכרי אסורה אמירה. אולם שיטת התוס', שבתבואת הגוי ודאי מותר, והגמרא עוסקת בתבואת היהודי. לעומת זאת שיטת ר"י (תוס' שם) שהיתר אמירה אינו תלוי בתועלת, אלא ביכולת עשיית המלאכה, ומותר לומר לגוי רק דבר שיהודי יכול לעשות בעצמו. ונפקא מינה בין השיטות תהיה, ביהודי האומר לגוי לאכול מאכלות אסורות, שלמרות שליהודי אסור לאכול, מכל מקום מותר לו לכתחילה להכניס לפיו של הגוי, ולכן מותר גם באמירה.

מחלוקת זו מקבלת משמעות מעשית בימינו, כי הנה לכל השיטות אסור ליהודי לומר לגוי לעבוד באדמתו בשביעית. וכל המחלוקת כאשר אומרים לגוי לעבוד באדמתו שלו. ויש לכך השלכה מעשית, כאשר מסכמים עם הגוי בערב שביעית, שיעבוד בשדה שלו, ולאחר מכן ירכשו ממנו את התוצרת. עוד הבאנו למעלה שלושה טעמים באיסור אמירה לנכרי בשבת, ויש בזה בכדי לתת טעם בגדרי איסור אמירה. כי הנה לשיטות הסוברות שאמירה אסורה מחמת שיבואו להקל בהלכות שבת, וכן לסוברים שיש שליחות לנכרי לחומרא, יובן מדוע יש לאסור גם בשביעית. שגם בה נוהגים טעמים אלו (תוס' מו"ק יג. ד"ה נטייבה - ב). אמנם לשיטת רש"י (ע"ז שם) שהוא משום איסור דיבור חול, לא מצאנו שדבר זה נוהג בשנת השמיטה (ראה שבת הלוי י, ר ד"ה

השתא). ולכאורה לשיטת רש"י יש לדון שאמירה תהיה מותרת.

כמו כן מצאנו מחלוקת ראשונים (ע"ז טו): אם איסור שביתת השביעית חל על האדם או על האדמה, וכתב המהרש"ל (ב"מ צ. ד"ה אבל) בזה הלשון 'בודאי אסור אמירה לכותי בשביעית' וכו' לפי שהשביעית תלה הש"י קדושה בארץ וכתב שבת שבתון יהיה לארץ והבן' וכו'. ופשוט המהרש"ל שיש לאסור אמירה לנכרי, משום שישראל מצווה על שביתת האדמה, ואף אם הפעולה נעשית על ידי הגוי, מכל מקום הפרת ההשבתה מתקיימת אצל היהודי.

אם נבוא לסכם עד כה, הרי לנו שהדעות מצדדות לכאן ולכאן, אלא שרובם סברו שיש לאסור אמירה לגוי גם בשנה שביעית. אלא שלהלכה נחלקו בכך גדולי עולם, ועד ימינו יש רבים שמצדדים להתיר, ויש להיפך שהכריעו לאיסור.

אכילת יבול נכרי בשביעית

הבאנו עד כאן מספר סוגיות אשר כולם נוגעות הלכה למעשה. נידונים אלו מוכרים לאור הפולמוס הידוע של אכילת יבול נכרי בשביעית. ניתן לראות זאת כיום, כאשר מנהג ירושלים כפי שנהגו שנים רבות, לקנות מהנכרי פירות שגדלו בשביעית, ונביא בקיצור את יסוד המחלוקת.

הרמב"ם (שמו"י ד, כט) הביא את דיני נכרי הקונה קרקע בארץ ישראל. ועל דבריו האריך הבית יוסף בחיבורו אבקת רוכל (כד-כה) ובביאורו על הרמב"ם כסף משנה (שם), להתיר פירות נכרים. ואילו המב"ט (ח"א יא) והמהרי"ט (ח"א מ"ג) הכריעו שיש קדושה באדמת הנכרי, וממילא גם בפירות הגדלים בה. המשמעות היא שאין לעשרם, וכמו כן יש לנהוג בהם קדושת שביעית. אמנם חכמי צפת הכריעו כדעת הבית יוסף, ואף החרימו בנידוי את כל מי שיחמיר בקדושת הפירות (אבקת רוכל כה). אולם חכמי הדור כדוגמת המהרי"ט (שם) מעידים, כי הבית יוסף חזר להחמיר כדברי המב"ט אחר שראה שהוראה זו גורמת להקל בקדושת שביעית. כן בספר חרדים, וכן בשם השל"ה (שהא"ת ק). אך הפאת השולחן (כג, כט) וכן בחיד"א (ברכ"י שלא, י) חזיקו את דברי הבית יוסף. ובחזון איש על שביעית ישנה אריכות יוצאת דופן, סימן כ' שבספר מוקדש כולו לנידון זה. בתוך כך מכריע החזון איש (ס"ק ז) כדברי הסוברים שהבית יוסף חזר בו, ומשך פוסק שלא כהבית יוסף.

בימינו המנהג שונה ממקום למקום. בירושלים רבים נוהגים כשיטת הבית יוסף, וכן גם הורה הגרש"ז אוירבעך זצ"ל, שאין לשנות מן המנהג. משום כך ניתן למכור במקומות אלו פירות מיבול נכרי. פירות אלו מתעשרים כמו בכל שנה, מחמת ולשיטות אלו אין בהם קדושה. אולם מנהג היישוב החדש היה להחמיר, וכן הורה החזון איש למעשה, משום כך היו נמנעים מלרכוש יבול נכרי, ובמקום שנאלצו לקנות מקפידים לשמור על קדושת הפירות, ולאכסן את הפסולת בפח מיוחד.

סיכום אמירה לגוי

בסיום הדברים נציין, שפולמוס היבול נכרי הינו רחב עד מאוד. ורבים אריכו וצידידו זה לאיסור וזה להיתר. מהנידונים שסקרנו עד כאן ניתן להבין את צדדי החולקים, אולם הדברים מסתעפים באריכות גדולה בסוגיות כמו, מנין שמיטה בזמן הזה דרבנן (ספר התרומה ראה ביה"ג יו"ד שלא, כח) וכן ביסוד איסור ספיחין (רמב"ם שמו"י ד, כט) לכל אחד מאלו יש השלכה מעשית על פסק ההלכה. אך מכיון שבטור זה ראינו להתמקד ביחס בין הגוי וקיום מצוות שמיטה, לא הארכנו כאן בעניינים אלו.

מה שנמצא בינדו, שנחלקו הפוסקים אם אמירה לנכרי בשבת, זהה לאמירה בשאר איסורים. כמו כן מצאנו בעיקר טעם האמירה שלושה טעמים בראשונים. עוד ראינו שנחלקו הראשונים (ב"מ צ). באיזה אופן מותר לומר לגוי. כאשר מכל אלו עלו צדדים להתיר אמירה לנכרי באופנים מסויימים.